

Opzet CLARIN-module Liederensbank

Doel van deze module

In deze module leer je twee dingen. Enerzijds leer je hoe je op een website rond historische literaire teksten en melodieën optimaal gebruik maakt van zoekmogelijkheden. Anderzijds krijg je inzicht in de manier waarop onderzoekers zo'n website opzetten. We nemen als het ware een kijkje onder de motorkap: met welk doel maken onderzoekers gegevens doorzoekbaar? En hoe bewerken ze hun gegevens om ze doorzoekbaar te maken? Het gaat hierbij om zoekopdrachten waarmee je gegevens kunt vinden over wanneer, waar en hoe een lied ontstaan en verspreid is, maar ook om zoekopdrachten die tot doel hebben inhoudelijke patronen in de teksten en melodieën te detecteren. Bijvoorbeeld patronen in thema's, motieven en woordvelden, of sporen van intertekstualiteit.

Introductie in de Nederlandse Liederensbank

De Nederlandse Liederensbank is een database die informatie bevat over meer dan 170.000 liederen die tussen de middeleeuwen en de eenentwintigste eeuw in Nederland en Vlaanderen werden gezongen. Het gaat hierbij onder andere om liefdesliederen, spotliederen, geuzenliederen, psalmen en andere religieuze liederen, volksliederen, kinderliederen, Sinterklaas- en kerstliedjes, etc. Hoewel de Nederlandse Liederensbank naar een overzicht van de gehele Nederlandstalige traditionele liederenschat streeft, verschilt het soort liederen dat in de Liederensbank is opgenomen en de dekkinggraad ervan per periode, collectie en repertoire. Uit de middeleeuwen zijn procentueel gezien de meeste liederen opgenomen en tot aan het heden neemt dit percentage geleidelijk af. Wat betreft liederen uit de twintigste eeuw bevat de Liederensbank vooral veldwerkopnamen en liederen uit volksliedbundels. Van hedendaagse populaire muziek zijn er vanwege auteursrechten alleen verwijzingen naar tracks op een beperkt aantal cd's opgenomen.

De Liederensbank kan door verschillende mensen en met verschillende doelen geraadpleegd worden. Zo functioneert de database als opslagplaats van immaterieel erfgoed - de liederen kunnen namelijk als gezongen herinneringen van Nederland worden beschouwd - , maar is ook een instrument voor wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast wordt de Liederensbank gebruikt voor educatieve doeleinden, of als vraagbaak voor musici, journalisten en een breder algemeen publiek.

Aanvankelijk bevatte de database alleen metadata van liederen zoals de beginregels en melodieaanduidingen, maar in de loop der jaren is er in het kader van verschillende projecten meer en meer aan toegevoegd: complete liedteksten, transcripties van in handschrift overgeleverde liederen, en – meest recentelijk – ook geluidsopnamen. Nieuwe plannen zijn alweer in de maak, bijvoorbeeld om meer geautomatiseerd zoeken op motieven in melodieën mogelijk te maken, in de muziek zelf dus. De zoekmogelijkheden van de huidige database worden vooral ingegeven door full texts zoekopties, en geïndexeerde metadata. De data- en metadata-invoer is vaak gerelateerd aan onderzoeksprojecten waarin liederen uit een bepaalde periode, collectie of repertoire ontsloten werden en worden: om die reden is niet over alle liederen in de Liederensbank dezelfde informatie te vinden. Recente projecten zijn Dutch Songs On Line (juli 2009 tot juli 2014) en Camerata Trajectina in de Nederlandse Liederensbank (mei 2014 tot januari 2015).

In het project Dutch Songs On Line zijn links aangebracht tussen de Liederbank en de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL), waardoor je vanuit de Liederbank direct naar de transcriptie van de liedtekst in de DBNL kunt komen en je andersom ook van de tekst in DBNL naar de metadata in de Liederbank komt. Dit breidt de full text zoekmogelijkheden enorm uit omdat je ook teksten in de omgeving van liedbundels kunt opzoeken en doorzoeken. In het nu lopende project Camerata Trajectina in de Nederlandse Liederbank worden alle 900 opnamen van middelnederlandse en vroegmoderne liederen die de groep Camerata Trajectina de afgelopen veertig jaar maakte, aan de Liederbank gekoppeld en op die manier algemeen toegankelijk gemaakt. Deze opnamen kunnen bijvoorbeeld voor educatieve doeleinden binnen het voortgezet of hoger onderwijs worden gebruikt. Luister bijvoorbeeld naar het 'Kerelslied' uit het Gruuthuse handschrift dat rond 1400 is opgetekend: <http://www.youtube.com/watch?v=WwbbIB44TuE> of http://www.liederenbank.nl/sound_extern.php?recordid=89565.

Metadata

De zoekmogelijkheden van de Liederbank draaien om data en metadata. *Data* is de term waarmee we 'gegevens' aanduiden (teksten, afbeeldingen, muziek, etc.), en met *metadata* bedoelen we 'gestructureerde gegevens over gegevens'. In je dagelijks leven maak je waarschijnlijk al grootschalig gebruik van metadata. Zo vind je in Windows Media Player, iTunes, Spotify of een andere digitale muziekspeler informatie (metadata) over de muziek (data) die je luistert: titel, artiest, album, lengte van het nummer, etc.

Binnen de context van de Liederbank zijn de geluidsopnamen, scans en transcripties van historische teksten en melodieën de data, en zijn de metadata bijvoorbeeld strofeschema's, wijs- of genreaanduidingen, aanwijzingen over de vindplaatsen van liederen of liedbundels, en indexen van de beginregels of tekstnormen.

Aangezien digitaliseren en het bouwen van data- en metadatasetten kostbaar en arbeidsintensief is, wil je dat iedereen voor wie de data en metadata relevant zijn, deze kan vinden. Om dit te bereiken is het belangrijk om goede metadata aan te leveren. En hoewel metadata in principe geen specifieke vorm behoeven, is het voor het leveren van goede metadata nodig om ze te structureren middels coderingen. Coderingen hebben een vaste vorm en zijn bijvoorbeeld herkenbaar aan het gebruik van bijzondere tekens. Dat 'Wilhelmus' de titel van een geuzenlied is, kun je in een codeertaal als XML bijvoorbeeld zo noteren: <title>Wilhelmus</title>. Hoe consequenter de metadata – ook qua spelling en taalkeuze – gecodeerd zijn, hoe beter de resultaten: zo is het duidelijker wat je precies gevonden hebt en krijg je ook meer relevante gegevens.

Wanneer metadata gestructureerd zijn met behulp van standaarden die dicteren hoe je welke gegevens codeert, is het ook mogelijk om verspreide collecties aan elkaar te verbinden. Zo kunnen lokale of nationale initiatieven samengevoegd worden tot grote internationale projecten, waardoor meer data binnen één interface beschikbaar wordt. Nu kun je met de Liederbank bijvoorbeeld van alles uitzoeken over het Nederlandse volkslied, het Wilhelmus, maar het uiteindelijke doel is dat je via die Liederbank ook op vergelijkbare websites over andere nationale liedcollecties kunt komen waardoor je kunt onderzoeken of volksliederen in andere landen eigenschappen hebben die overeenkomen met het Wilhelmus.

Bij aanvang van het project kijk je daarom idealiter naar standaarden die die integratie zouden kunnen bevorderen. Maar zulke standaarden waren er eigenlijk niet toen de eerste beginselen van de Liederenbank in de jaren 1990 gemaakt werden. In de loop der jaren kwamen die er wél en toen zijn delen van de metadata van de Liederenbank in een ander format gezet om samenwerking met andere groepen mogelijk te maken.

Uiteindelijk is gekozen voor twee belangrijke standaarden:

- Dublin Core. Een beschrijving in Dublin Core bestaat uit 15 eenvoudige elementen. Dit is een afgesproken set die onder andere uit auteur en titel bestaat en die ontstaan is vanuit de gedachte dat alles wat op dezelfde manier beschreven is gemakkelijk uitwisselbaar is. Het nadeel van deze beschrijving is dat alleen deze afgesproken elementen gebruikt kunnen worden en dat alles wat niet in deze mal past dus verloren gaat. In zo'n systeem worden de elementen uit een dataset één voor één beschreven en geregistreerd in een centraal systeem en worden indien nodig voorzien van een Engelse vertaling en uitleg. In deze documentatie kunnen mensen opzoeken hoe ze andermans metadata kunnen gebruiken en kunnen velden die in meer dan één metadataset voorkomen aan elkaar gekoppeld worden. http://www.clarin.nl/sites/default/files/CDS_D_0.pdf
- ISOCAT: dat is meer een systeem, een set van afspraken over hoe metadata te coderen dan een vaste set aan metadatatags waaruit je als onderzoeker kunt kiezen. Weliswaar kun je in ISOCAT, voor je zelf metadata toevoegt volgens de grammatica die het systeem aangeeft, kijken of anderen als passende sets met tags voor je gemaakt hebben, maar in de praktijk blijkt die voorraad nu nog niet groot genoeg om precies die set te vinden die je als onderzoeker voor jouw data nodig hebt, en worden vaak nieuwe sets gecreëerd. Meer hierover lees je op: <http://www.clarin.eu/faq-page/266#t266n2750>, en <http://www.isocat.org/>

Liederenbank - Contrafactuur

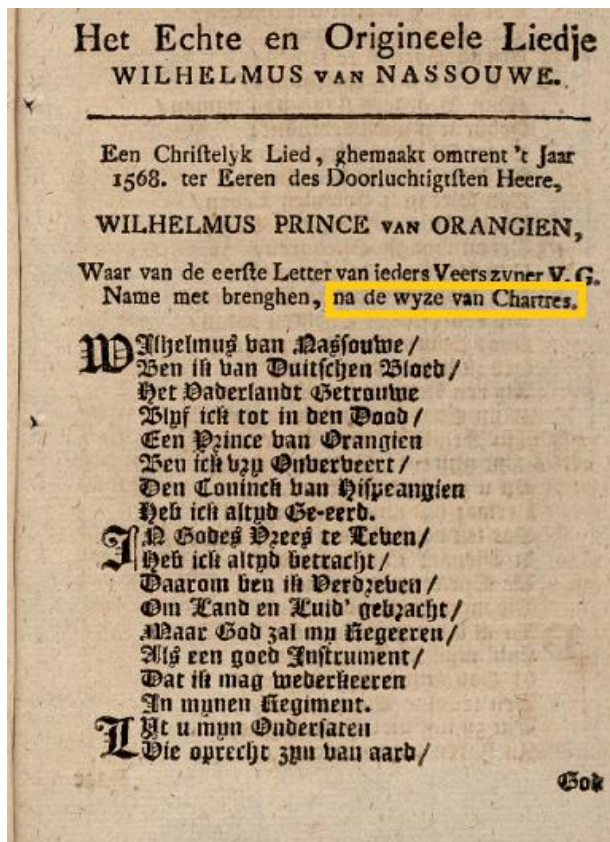
In tegenstelling tot het hedendaagse ideaal van originaliteit, hadden lieddichters in de zestiende en zeventiende eeuw het doel om in hun werk goed te ontlenen aan andere, succesvolle liederen. In de praktijk betekent dit dat vrijwel alle liederen in de Liederenbank door ontleningen van teksten en melodieën aan andere, bestaande liederen verbonden zijn. Het is precies dit stelsel van ontleningen dat doorzoeken van het materiaal, op zoek naar hergebruik, tradities maar ook vernieuwingen, mogelijk maakt.

Een nieuw lied op de melodie van een bestaand lied of geschreven naar het voorbeeld van een ander lied noemen we een *contrafact*. Op liedbladen en in liedboeken vond men vaak ook geen muzieknootatie, maar stond er in plaats daarvan een zinnetje boven het lied in de trant van: 'op de wijs van ...', met daarachter de naam van een melodie of de beginregel van een tekst die gewoonlijk op die melodie werd gezongen. Zo wist men op welke melodie het lied gezongen diende te worden en kon men het ook snel meezingen.

Ook in de negentiende en twintigste eeuw werd het mechanisme van de contrafactuur veel gebruikt door straatzangers die op straat moraliserende liedjes over het alledaagse leven zongen en die de teksten van deze liedjes op losse bladen aan de voorbijgangers verkochten. Doordat de melodie vaak bekend was, konden mensen de liedjes snel meezingen en zich voornamelijk op de tekst concentreren. Hierdoor kon de politieke of morele boodschap effectiever worden overgebracht.

Tegenwoordig wordt op feesten of bij speciale gelegenheden soms nog steeds gebruikgemaakt van dit mechanisme van de contrafactuur. Op een bruiloftsfeest zingen familie en vrienden van het bruidspaar bijvoorbeeld vaak een zelfgeschreven tekst op een bestaande melodie.

Een bekend voorbeeld van een contrafact is het Nederlandse volkslied: het in de zestiende eeuw ontstane 'Wilhelmus'. Zoals je op de scan kunt zien, diende dit lied 'na de wyze van Chartres' gezongen te worden.

'Wilhelmus van Nassouwe' uit liedboekmet broncode: VrKramer1780; p79, nummer 41.

Wouters/Moormann, Meertens Instituut, Amsterdam.

<http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/KBMI01:164694>

'Chartres' is een zestiende-eeuws katholiek spotlied waarin de mislukte aanval van de hugenoten, de protestanten, op de Franse stad Chartres wordt bezongen en waarin de prins van Condé, de leider van de hugenoten in deze aanval, wordt bespot. Hoewel de melodie van het Wilhelmus aan dit Franse lied ontleend is, is de inhoud totaal tegenovergesteld. Waar de aanval op Chartres in 'Chartres' vanuit een katholiek perspectief wordt bezongen, wordt de Opstand tegen de katholieke Spaanse koning in het Wilhelmus namelijk vanuit Willem van Oranje bezongen. De melodie van het anti-protestantse Franse lied is met het Wilhelmus dus juist door protestanten overgenomen. Dit is overigens geen uniek verschijnsel: het gebeurde vaker dat opponenten melodieën van elkaar overnamen en inzetten ter propaganda van hun eigen standpunten.

Het systeem van verwijzingen naar een andere melodie is echter niet altijd zo doorzichtig als in het geval van het *Wilhelmus*. Het kwam namelijk ook voor dat een lieddichter met zijn melodieverwijzing naar een lied verwees dat zelf ook al een contrafact was. Hierdoor kon er dus op verschillende manieren naar één melodie verwezen worden. Zo werd er voor de melodie van het lied 'Hoe die Spaensche Hoeren comen klagen, om datmen de Spaengiaerts wil verjagen' uit een geuzenliedboek dat vermoedelijk uit 1577 stamt naar het *Wilhelmus* verwezen terwijl we net hebben gezien dat het *Wilhelmus* ook al een contrafact was. Zo loopt er via het *Wilhelmus* een lijn van het contrafact 'Hoe die Spaensche Hoeren comen klagen' naar het lied 'Chartres'. Met behulp van de Liederenbank is het mogelijk om zulke complexen van contrafacten te ontrafelen, te ontdekken welke liederen in welk gebied bekend waren en op welke melodie een bepaalde liedtekst werd gezongen.

127. Hoe die Spaensche Hoeren comen klagen, om datmen de Spaengiaerts wil verjagen:

Op de wyse van *Wilhelmus van Nassouwen*.

Ick heb droefheyt vernomen
Sprack daer een Spaensche Poet,
Hier is qua tydingh ghecomen
Die ons versuchten doet,
Dat al ons fraey Seignoeren
Moeten naer Spaengien Coen,
Wat sullen wy Spaensche Hoeren
Nu altemael gaen doen.

Seignore Jacomijne
Och lieff Seignore Margriet,
Wat raet Seignore Katlijne
Wy blyven heel int verdriet,
Wy sullen nu moeten hooren
Dat tvolck roept wijs bedaert,
Ghy spaensche Hoeren vercooren
Maeckt u nae Spaengien waert.

E.T. Kuiper en P. Leendertz Jr. (ed.), *Het Geuzenliedboek*. W.J. Thieme & Cie, Zutphen, 1924
http://www.dbnl.org/tekst/_geu001etku01_01/colofon.php

Zoeken

➤ Zoekmogelijkheden leren kennen

A. Zoek het lied dat als *incipit* (beginregel) heeft:

Had ick duysent ysere tongen

Schoon van stof

- Wie is de auteur van dit lied?
- In welke liedbundel is het lied (ondermeer) te vinden?
- Op welke melodie werd het gezongen?

Antwoord:

De auteur van 'Had ick duysent ysere tongen' is J.J. Starter. Het lied komt onder andere voor in *Vlissings Redens Lusthof* en het werd gezongen op het lied *Est ce Mars* waarvan de muziek onder meer te vinden is in *Alouette*.

- B. Wat is de werkelijke naam van Kortjakje, en gaat zij zondags wel naar kerk? Hoeveel liederen kun je vinden over Kortjakje, en wat kom je over de herkomst van dit tegenwoordige kinderlied te weten?

Antwoord:

Als je zoekt op het trefwoord 'Kortjakje' dan bevindt zich ergens tussen de zoekresultaten het lied 'Kortjakje seer hups en fijn/Is de meeste tijd beschonken'. De titel van dit lied luidt: *Nieuw lied van Ragel Valderappus, eersaeme en seer secreete vrouw, zittende op 't Raedhuys van de Markus Brug*. De naam van Kortjakje is dus Ragel Valderappus, wat misschien ook weer niet haar echte naam is omdat het hier om een fictief personage gaat. Haar beroep: het schoonhouden van de publieke secreten onder één van de Amsterdamse bruggen. Als je de tekst van dit lied opzoekt, wordt duidelijk waar Kortjakje op zondag zit: niet in de kerk maar aan de jenever.

- C. Zoek zoveel mogelijk liederen over het turfschip van Breda. Hoe pak je dit aan?

Antwoord:

Voor liederen over het turfschip in Breda zoek je in het trefwoordenveld. Via 'turfschip' vind je een aantal liederen, maar dit zoekwoord is wel erg specifiek. Liederer kunnen over het turfschip gaan zonder dat dat woord erin voorkomt, en je vindt zo ook geen liederen die weliswaar niet direct over het turfschip gaan maar wel over Breda en de gebeurtenissen aldaar. Via "Breda" vind je allerlei liederen over Breda waarvan er ook een aantal over het turfschip blijken te gaan, dat wil zeggen over de inname van Breda vanuit het turfschip in 1590.

- D. Je wilt een idee krijgen van de vrijetijdsbesteding in de negentiende en twintigste eeuw: wat deed de stadsbewoner op een dagje uit? Zingen, maar wat kan er aan andere dagbestedingen in die liederen gevonden worden? Tip: bij het trefwoord 'toerisme' vind je al wel iets, maar dan gaat het met name om vakantie verhalen. Probeer eens met het voorbeeld van vrijetijdsbesteding (lekker buiten eten...?) achter de zoekterm te komen die voor dit soort activiteiten in de Liedererbank gebruikt is.

Antwoord:

Afhankelijk van de zoekterm verschillende uitwerkingen mogelijk.

➤ Zoekresultaten leren interpreteren

Is er een liedboek of lied te vinden dat gerelateerd is aan de plaats waar je nu woont of eerder gewoond hebt? In de zeventiende eeuw werd het op een gegeven moment mode om liedbundels te maken die sterk verbonden waren aan het lokale. In de *Maassluische meeuwenklacht* vond men bijvoorbeeld liederen over de visserij en het kerkelijk leven in Maassluis, in de *Rotterdamsche Faem-Bazuyn* waren liederen te vinden waarin trots over de bijzonderheden van die stad verhaald werd etc. etc. In de loop van een paar decennia kwam er steeds meer aanbod. In dit artikel kun je eventueel nalezen hoe dat zat: Louis Peter Grijp, 'De Rotterdamse Faem-Bazuyn. De lokale dimensie van liedboeken uit de Gouden Eeuw.' In: [Volkkundig bulletin](#) 18 (1992), p. 23-78.

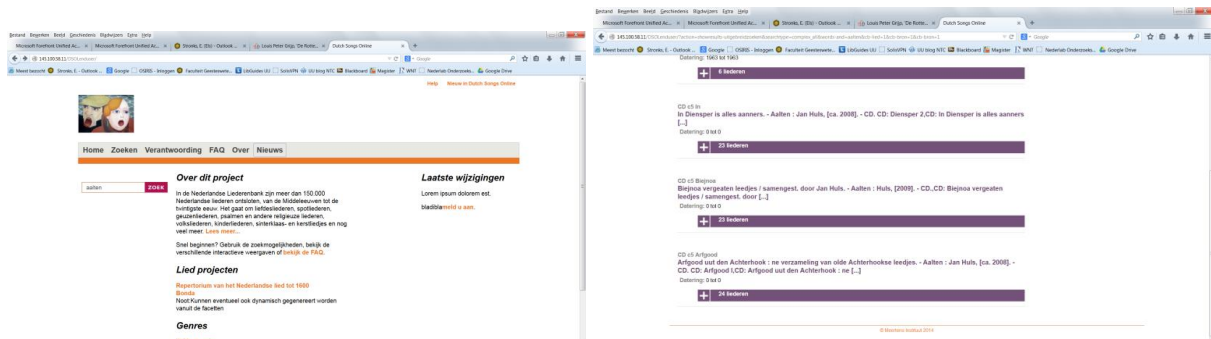
Probeer met behulp van de Liederenbank zelf te ontdekken of er over jouw woonplaats:

- een lied geschreven is
- een hele liedbundel geschreven is

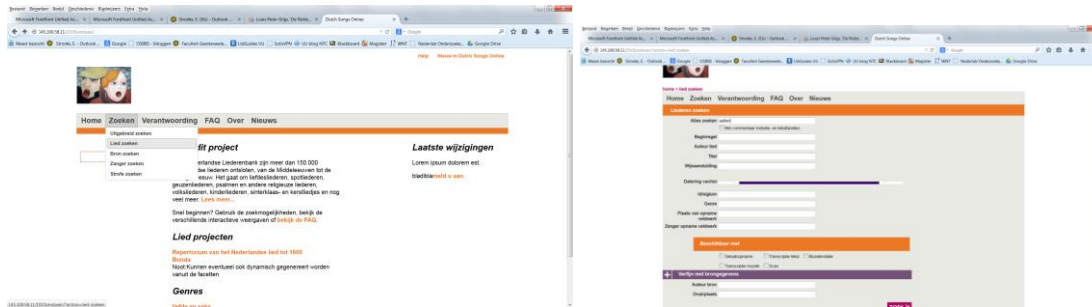
Als je dit met een groepje mede-studenten doet, kun je de resultaten vergelijken en zien wat er wel en niet te vinden is. Kun je de verschillen tussen verschillende plaatsen of regio's verklaren? Op hoeveel plaatsen zouden er liederen geschreven zijn, en hoe kun je dat met behulp van de Liederenbank uitzoeken?

Antwoord:

De plaatsnaam kan in het algemene zoekveld worden ingevuld en daarna kan op 'zoekopbrengsten' worden geklikt om te zien welke treffers deze query, zoekopdracht, oplevert. Gaat het hier echt om liederen of liedbundels over die specifieke plaats?

Wat ook kan, is in het menu onder 'Zoeken' de optie 'Lied' aanklikken. Daarmee worden al een hoop andere bronnen uit het zoekresultaat gefilterd. Daarna kan met tal van opties verder gezocht worden.

➤ Zoeken op genre

In de liederenbank kun je ook liederen op genre zoeken. Waar kan dat? Zoek daarna uit:

- hoeveel Sinterklaasliedjes je via die zoekoptie in de Liederenbank kunt vinden. Mocht je dit met mede-studenten doen, vergelijk dan de resultaten en de zoekwegen. Waarom hoeft bij gebruik van de Liederenbank niet iedereen dezelfde resultaten te vinden?
- uit welk jaar het eerste Sinterklaaslied stamt
- in welk lied Zwarte Piet voor het eerst voorkomt

➤ Zoeken op trefwoord

Lees L.P. Grijp (2013) 'From Audio in the Dutch Song Database to a Singing Map of Europe', zie: <http://depot.knaw.nl/13113>. Een zoekstelsel voor Europese liederen (dat wil zeggen: voor liederen die in Europa van land tot land gingen) is er nog niet, maar zoek in de Liederbank het volgende uit:

- in welke periode zijn er veel Franse melodieën in de Nederlandse liedcultuur opgenomen?
- is er ergens in het materiaal dat in de Liederenbank zit een link te vinden tussen de Nederlandse en Duitse liedcultuur (hetzij in teksten, hetzij in melodieën)?

➤ Zoeken op melodienorm

Het Wilhelmus, geschreven tussen 1568 en 1572, werd al snel na het ontstaan een populair lied. Het werd zelfs zo bekend dat het werd gebruikt als herkenningmelodie op schepen van de geuzen, die de Prins van Oranje goed gezind waren. Opvolgers van Willem van Oranje (Maurits, Frederik Hendrik) kregen hun eigen versies, maar ook tegenstanders van Willem van Oranje maakten hun tegenliederen op basis van het Wilhelmus.

- Zoek in de Liederenbank twee voorbeelden van negatieve, en van positieve reacties op het Wilhelmus
- Probeer te achterhalen hoe de melodie geklonken heeft. En kun je daar een geluidsopname van vinden in de Liederenbank?

Opties: zoeken op melodienorm en dan krijg je alle liedteksten (waaronder dus ook het Wilhelmus zelf, en andere liedteksten, die waarschijnlijk in verschillende tekstfamilies te verdelen zijn).

➤ Zoeken op bronsoort

Wat is de oudste gedrukte versie die je van het Wilhelmus kunt vinden? In welke bron staat deze versie? Let op: in de Liederensbank staan ook niet-gedrukte bronnen (manuscripten). Deze moet je in deze zoekvraag niet meenemen.

➤ Zoeken van tekstfamilies

Zoek het kinderlied 'Ik ben met Catootje naar de botermarkt geweest'.

- Wat is de oudste versie dat je van dat lied kunt vinden?
- Lees deze oudste versie. Waar gaat het over?
- In welke liedbundels is het daarna nog opgenomen, en hoe luidde de tekst toen? Is er sprake van betekenisverandering en zo ja, op welke manier?

➤ Zoeken op contrafactuur met behulp van strofische heuristiek

De meest krachtige zoekmethodiek die de Liederensbank biedt, is die van de strofische heuristiek. Deze methode kun je toepassen als je vermoedt dat een bepaalde tekst gezongen werd, maar er bij de tekst geen melodie is overgeleverd. Maar je kunt deze methode ook gebruiken als je denkt dat een bepaald lied op een andere melodie geschreven is dan waarop het uiteindelijk in een liedboek terechtgekomen is. Zo'n geval vind je beschreven in een artikel over de dubieuze melodiekeuzen van de Utrechtse predikant Jodocus van Lodenstein in zijn bundel *Uytspanningen*, die nog gecorrigeerd werd voordat hij uiteindelijk in 1676 verscheen (zie: E. Stronks, 'De melodieën in Van Lodensteins *Uytspanningen*', *De Nieuwe Taalgids* 87 (1994), 415-425, http://www.dbnl.org/tekst/taa008199401_01/taa008199401_01_0044.php)

Aan de hand van een beroemd geval uit de Nederlandse literatuur, de reien uit Vondels *Gijsbrecht van Aemstel* (1637), zullen we illustreren hoe strofische heuristiek werkt. De basis van deze methodiek wordt gevormd door de metrische kenmerken van Nederlandse poëzie. Poëzie heeft een ritme dat bepaald wordt door klemtonen in woorden en woorddelen. Deze klemtonen geven in liedteksten aan of een lettergreep kort dan wel lang aangehouden moet worden. Wanneer je deze klemtonen in de hele liedtekst aangeeft (dat noemen we 'scanderen'), krijg je een patroon van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen dat het ritme vormt. Meer uitleg hierover vind je in dit filmpje: <http://www.kb.nl/nieuws/nieuwsarchief-2014/on-passing-time-marc-van-oostendorp-over-de-hartslag-van-het-nederlands>. Het is zelfs mogelijk om met behulp van het volgende scandeermachientje automatisch het ritme van poëziregels te laten vaststellen: <http://lab.kbresearch.nl/analyze/Scansion#>

Naast het ritme van de woorden is er ook regelmaat in de rijmwoorden. Dit kun je weergeven in een rijmschema. Als je bijvoorbeeld wilt aangeven dat de eerste en de vierde, en de tweede en derde versregel op elkaar rijmen, noteer je dit als ABBA. In zo'n rijmschema maken we onderscheid tussen mannelijk en vrouwelijk rijm. Bij mannelijk rijm ligt de klemtoon op de laatste lettergreep (bijvoorbeeld: beschuit – geluid). Dit geven we aan met een hoofdletter. Voor vrouwelijk rijm, rijm waarbij de rijmklank op de een-na-laatste lettergreep ligt (bijvoorbeeld varen – bedaren), gebruiken we een kleine letter.

De combinatie van ritme en rijmschema levert een strofevorm waarop in de Liederbank kan worden gezocht. Hieronder zie je een voorbeeld van zo'n strofevorm. De vetgedrukte woorden of woorddelen zijn heffingen, oftewel beklemtoonde versvoeten.

Berend Botje ging uit varen	4a
Met zijn scheepje naar Zuidlaren	4a
De weg was recht	2B
De weg was krom	2C
Nooit kwam Berend Botje weerom	4C

Aan elke melodie ligt zo'n strofevorm ten grondslag. Bij sommige doorsnee patronen, die bijvoorbeeld heel regelmatige aantallen van heffingen en dalingen hebben, passen veel melodieën. Sommige patronen zijn echter zo uniek dat er slechts één melodie op past. Op basis van een zoektocht naar dit soort patronen in de melodieën in de Liederbank, kon na eeuwen van onduidelijkheid uiteindelijk door Louis Grijp vastgesteld worden op welke melodieën de reien in *Gijsbrecht van Aemstel* vroeger gezongen werden. Dit was zo'n doorbraak dat zelfs het landelijke nieuws hier aandacht aan schonk. Zo kun je op de website van de *Volkskrant* bijvoorbeeld meer over deze vondst lezen:

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2676/Cultuur/archief/article/detail/651744/2005/12/08/Vondels-Gijsbrecht-kent-Frans-tintje.dhtml>

Zie voor meer gedetailleerde informatie over de methodiek: L.P. Grijp, 'Op zoek naar melodieën voor de reien van Geeraerd van Velsen'. In: *De zeventiende eeuw* 3 (1987), 85-97, zie:

http://www.dbnl.org/tekst/_zev001198701_01/_zev001198701_01_0007.php

✓ Er zijn uit de 16e eeuw verschillende drankliederen overgeleverd. Hieronder zie je er een:

De wijn is al te zure
Daar moet zoet suiker in
Al is zij van geld dure
Wij willen toch niet treuren
Maar met jonkvrouwtjes vrolijk zijn.

Met jonkvrouwtjes zo schone
Daar ist zo goed te zijn
Zij hebben zoete tone
Al geeft men haar geld te lone
Verblijdt u nu op dit termijn

Bepaal het strofeschema van dit lied en probeer met behulp van de Liederbank te achterhalen of hier een melodie aan gekoppeld kan worden.

✓ Zoek het lied 'Cupido 'k rusten sach: / Hy sliep op Bloemtjes groene graesjes'.

- Wat is de strofevorm van dit lied?

- Hoeveel andere liederen uit de liederenbank hebben deze strofevorm? Zie je ook andere verbanden tussen deze liederen (in onderwerp, in soorten publiek waarvoor die liederen gemaakt zijn, in dateringen, etc.)?

➤ **Open vragen**

- ✓ De Liederbank heeft ook een zogenoemde ‘traditieklikker’. Daarmee kun je precies zien welke liedteksten uit een liedboek ook in andere liedboeken voorkomen. Je kunt er vragen mee beantwoorden als: zaten in de roerige tijden van de Reformatie in liedboeken van katholieken dezelfde liedteksten als in liedboeken voor protestanten, zaten in liedboeken voor jonge zangers teksten die ook in liedbundels voor volwassenen voorkwamen. Bedenk nu zelf een vraag met zo’n vergelijkende component – die essentieel is om de traditieklikker optimaal te gebruiken –, voer de zoekopdracht uit die erbij hoort en evalueer dat zoekresultaat.
- ✓ De Liederbank kun je ook goed gebruiken voor zogenaamd longitudinaal onderzoek. Omdat er bronnen uit zo’n lange periode inzitten, kun je hele eeuwen overzien. Zo zou je bijvoorbeeld uit kunnen zoeken wat in die liedkunst per periode *trending topics* waren: over welke onderwerpen werden veel liederen geschreven, over welke niet? Bedenk nu zelf zo’n vraag waarbij dat longitudinale perspectief leidend is, bedenk een passende zoekopdracht, voer die uit en evalueer het resultaat.